

SUOMALAISEN
LÄKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
C-SARJA N:o 6

Vammala 1961, Vammalan Kirjapaino Oy.

ISBN 978-951-855-879-1 (PDF)

Toimituskunta

P A A V O K A S T A R I
O L L I I K K A L A
A N T T I S U V I R A N T A

Kunniajäsenilleen
KAARLO KUSTAA KAIRALLE
ja
URHO JONAS CASTRÉNILLE
heidän täyttäessään 75 vuotta

kunnioittavasti
Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kalevi Airaksinen

Sivistyksellisesti huomattavan omaisuuden suojelumenetelmistä lainsäädännössä

Jokapäiväisessä elämässä joudutaan eri yhteyksissä kiinnittämään huomiota kiinteän ja irtaimen omaisuuden taloudellisiin arvoihin. Omaisuudella voi olla muunkinlaista arvoa, niin kuin kulttuuriarvoa eli sivistyksellistä arvoa.¹ Saman omaisuuden edellä mainitut arvot saattavat toisiinsa nähdessä vaihdella.² Omaisuuteen liittyvillä kulttuuriarvoilla voi olla tiettyä merkitystä ei ainoastaan omistajalle vaan myös yhteiskunnalle ja tuleville sukupolville.

Milloin jonkin omaisuuden kulttuuriarvoa on pidettävä sivistyksellisesti huomattavana, voi tällaisen omaisuuden säilyminen olla yleisen edun mukaista. Tämä saattaa edellyttää lainsäädännöllä järjestettäviä suojelutoimenpiteitä. Laissa on eräitä yleisluontoisia säännöksiä kulttuuriarvojen suojelemisesta määrättyissä tilanteissa,³ mutta tavallisesti

¹ Tässä kirjoituksessa ei ole tarkoitettu tehdä mahdollista eroa sanojen »kulttuuri» ja »sivistys» välillä käytettäessä niitä tai niiden johdannaisia. Vrt. »kulttuurihistoriallinen» ja »sivistyshistoriallinen», Nykysuomen sanakirja, toinen ja viides osa, Porvoo 1958 ja 1959.

² Niinpä jos esinettä käytetään pyhissä toimituksissa (res sacrae), on sen taloudellisella arvolla toisarvoinen merkitys muiden arvojen rinnalla. Kun muinaislöytö lunastetaan »esineen tieteellisen arvon» perusteella, on se eräänlaista kulttuuriarvon määrittämistä rahassa. Ks. Muinaismuistolainsäädännön uusiminen, Komitean mietintö 22. IV: 1950, Helsinki 1954, s. 9.

³ Ks. Laki valtion maan käyttämisestä ja maan pakkolunastamisesta maankäyttölain tarkoituksiin 16. 8. 1958, jonka 6 §:ssä mm. säädetään: »Kulttuuriarvoja on niin ikään pyrittävä suojelemaan».

on kuitenkin säädetty, minkä omaisuuden kulttuuriarvoja on eri tapauksissa suojeltava. Sellaista huomattavaa sivistyksellistä arvoa, jonka säilymiseen liittyy julkinen intressi, on katsottu olevan varsinkin muinaismuistoilla, asiakirjallisilla muistomerkeillä, kulttuurihistoriallisesti arvokkailla rakennuksilla ja erinäisillä muistomerkeillä sekä luontonsa puolesta erityisillä alueilla. Edellä tarkoitettu omaisuus voi olla esim. muinaistieteelliseltä, historialliselta, kansatieteelliseltä tai luonnontieteelliseltä kannalta huomattava, mikä johtuu usein asianomaisen omaisuuden harvinaisuudesta tai iästä. Sanottu omaisuus voi myös olla kulttuurihistoriallisesti tai arkkitehtonishistoriallisesti huomattava taikka sillä saattaa olla esteettisellä suhtautumisella⁴ havaittava sivistyksellinen arvo, joka on laadultaan esim. taidetta, kuten rakennustaidetta koskeva tai luonnonkauneutta edustava.⁵ Toisinaan ovat jonkin omaisuuden, niin kuin vanhan kirkon, linnan tai kansallispuiston sivistykselliset arvot niin huomattavia, että tällainen omaisuus katsotaan eräänlaiseksi kansallisomaisuudeksi, joka on kaikissa olosuhteissa säilytettävä tuleville sukupolville. Niinpä sivistyksellisesti erityisen arvokkaista rakennuksista on saatettu laissa käyttää nimitystä «kansallinen kulttuuri-aarre».⁶

Käsitykset siitä, minkälaisen sivistyksellistä arvoa omaavan omaisuuden suojelu on lainsäädännöllä järjestettävä, on jatkuvan kehityksen alaista. Aikoinaan valtio rauhoitti kiinteät muinaisjäännökset ja varasi itselleen etuoikeuden muinaislöytöihin, koska yleisen edun on katsottu vaativan sellaisten sivistyksellisesti arvokkaiden esineiden saamista valtion haltuun.⁷ Suojeltavan omaisuuden piiriä on sittemmin

⁴ »Esteettinen suhtautuminen on välitöntä ja puhdasta tunnesuhtautumista, so. pysähtymistä ilmiön omaan välittömään ja puhtaaseen tunnearvoon.» Ks. K. S. Laurila, *Estetiikan peruskysymyksiä*, Ensimmäinen osa, Helsinki 1947, s. 35.

⁵ Luonnonkauneuden keksiminen ja arvostaminen on peräisin Italiasta. Ks. Jacob Burckhardt, *Italian renessanssin sivistys*, Porvoo 1956, s. 209—216.

⁶ Ks. Tanskan Lov om Bygningsfredning 1918, 2 §, jonka mukaan yli 100 vuotta vanhan rakennuksen tai sen osan taiteellinen tai historiallinen arvo voi olla niin huomattava, että sen purkaminen, muuttaminen tai hoidotta jättäminen aiheuttaisi kansakunnan kulttuuriaarteiden merkittävän vähenemisen (»en betydelig Mindskning af Nationens Kulturskatte»).

⁷ Vrt. Nils Herlitz, *Föreläsningar i förvaltningsrätt .III, Förvaltningsrättsliga plikter*, Stockholm 1949, s. 55.

ryhdytty laajentamaan sisällyttämällä siihen yksityistä omaisuutta, niin kuin mm. kulttuurihistoriallisesti arvokkaita yksityisiä rakennuksia, ja voidaan suojele toteuttaa omistajan tahdosta riippumattakin.⁸ Määrätynlaiset omaisuusryhmät voidaan katsoa sellaisiksi, että yleinen etu edellyttää puuttumista niiden omistusoikeuteen.⁹ Luonnonsuojeluintressien tarpeet edellyttävät niin ikään jatkuvia lainsäädäntötoimenpiteitä. Kaikkea luontoa sinänsä eikä vain määrättyjä alueita tai kohteita pyritään uudemmassa lainsäädännössä suojelemaan¹⁰ ja tätä täydentävät osaltaan ns. maisemasuojaa koskevat säännökset, joilla on myös sosiaalista merkitystä.¹¹ Maisemaa suojellaan myös mm. kaupunkikuvan osalta.¹² Joskin maisemien ja kaupunkikuvien suojele perustuu esteettisellä suhtautumisella todettaviin seikkoihin, ei eri kohteilla sinänsä tarvitse olla kulttuuriarvoa. Omaisuuteen liittyvien sivistyksellisten arvojen suojeleua tarkoittava, erillisiä lakeja käsitävä tai eri laeissa yksittäisiä säännöksiä sisältävä lainsäädäntö omistusoikeuden sisältöä muodostelevine säännöksineen rakentuu monissa kohdin sellaisissa lainsäädännöissä ilmeneviin periaatteisiin, joissa julkisen edun vuoksi puututaan yksityisiin oikeuksiin.¹³

⁸ Niinpä Ruotsin Lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader 12. 6. 1942 edellytti rakennuksen saattamista lääninhallituksen päätöksellä suojelumääräysten alaiseksi vain rakennuksen omistajan hakemuksesta tai suostumuksella. Uusi Lag om byggnadsminnen 9. 12. 1960 on sillä kannalla, että rakennus saadaan julistaa rakennusmuistomeriksi valtionantikvaarin toimesta vastoin rakennuksen omistajan tahtoakin.

⁹ Ks. Ernst Forsthoff, Lehrbuch des Verwaltungsrechts, Erster Band, Allgemeiner Teil. München und Berlin 1958, s. 300; ks. Sveitsin ZGB Art. 702.

¹⁰ Ruotsin Naturskyddslag 21. 11. 1952 säätää: »Naturen utgör en nationell tillgång, som skall skyddas och vårdas».

¹¹ Ks. luonnonsuojelulain (23. 2. 1923) 19 §, rakennusasetuksen (26. 6. 1959) 67 §:n 2 mom. sekä vesilain (19. 5. 1961) 1 luvun 19 § ja 2 luvun 15 §. Ks. myös Saksan Reichsnaturschutzgesetz 1935 19 § sekä Kurt Rudolph, Die Bindungen des Eigentums, Tübingen 1960, s. 56—57 (Eigentumseingriffe aus ästhetischen Gründen).

¹² Ks. rakennuslain (16. 8. 1958) 43 §:n 2 mom. ja 117 § sekä rakennusasetuksen 32 §:n 2 mom. 18 kohta, 62 § ja 114 §:n 2 mom.

¹³ Omistusoikeuden rajoittaminen julkisen edun vuoksi on ominaista paitsi pakkolunastuslainsäädännölle, mm. tie-, vesi-, rakennus- ja jakolainsäädännölle. Ks. Herlitz m.t. s. 53.

Sivistyksellisesti huomattavan omaisuuden suojelumenetelmät ovat lainsäädännöissä vaihtelevia omaisuuden laadusta, sijainnista ja siitä riippuen, kuuluuko omaisuus valtiolle vai ei. Valtion omaisuuden suo-
jelu, ottaen huomioon, että omaisuus saattaa olla julkisessa kokoelmassa
tai käsittää julkisen tai muun rakennuksen, on usein järjestettävissä
valtion omaisuuden hoitoa koskevin hallinnollisin määräyksin, mut-
ta voidaan suojele myös aikaansaada lain säännöksillä.¹⁴ Tällainen
omaisuus on hallinto-oikeudelliselta kannalta eräissä tapauksissa julkista
omaisuutta, joka on julkisessa käytössä.¹⁵ Seuraavassa sivuutetaan ky-
symys valtion omaisuuden samoin kuin kirkollisen lainsäädännön piiriin
kuuluvan omaisuuden suojelusta.¹⁶

Sivistyksellisesti huomattavan omaisuuden, jota jäljempänä myös
nimitetään lyhyesti omaisuudeksi, suojelulla oikeudelliselta kannalta
pyritään lainsäädännön avulla omaisuuden tai sen osan säilymiseen
muuttumattomana joko kaikissa olosuhteissa tai erinäisin poikkeuksin.
Suojelumenetelmät voidaan lainsäädännöissä jakaa kahteen ryhmään,
joista toinen käsittää välittömän ja toinen välillisen suojelun. Välitön
suojele toteutetaan hankkimalla omaisuus valtion omistukseen tai ra-
joittamalla omaisuuden käyttöä, mikä voi edellyttää virallista menette-
lyä. Välilliselle suojelulle on taas ominaista suojelun tarkoituksena
edistämisen välillisin keinoin puuttumatta suoraan suojeltavan
kohteen omistusoikeuteen.

Välitöntä suojelua tarkoittavina menetelminä on mainittava seuraa-
vat tapaukset.

Valtiolla on oikeus sille pakollisesti tehtävän tarjouksen perusteella
lunastaa löydetty muinaisesine, mikä samalla tietää omaisuuden saatta-
mista täydellisen suojelun alaiseksi.¹⁷ Sanottu tarjoamisvelvollisuus

¹⁴ Ks. mm. RL 35: 2, luonnonsuojelulain 1 luku ja eräiden luonnonsuojelualuei-
den perustamisesta valtion maille koskevaa lainsäädäntöä 1938 ja 1956.

¹⁵ Ks. V. Merikoski, Suomen julkisoikeuden oppikirja II nide, Porvoo 1949,
s. 13—14.

¹⁶ Sellaista omaisuutta ovat mm. kirkot, kellotapulit, hautamuistomerkit sekä
erinäinen irtain omaisuus, ks. kirkkolain 292—294 §, 298 d §:n 2 mom., 298 e §:n 3
ja 4 mom. ja 305 §:n 6 mom.

¹⁷ Asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta
2. 4. 1883, 10 §.

perustuu alunperin vanhoihin ns. aarrelöytöjen ilmoittamista valtiolle¹⁸ koskeviin säännöksiin. Kun muinaislöytö lunastetaan muinaistieteellisen toimikunnan toimesta, tulevat esineen sivistykselliset arvot säilymään. Julkisoikeudellisen pakkohankinnan «mekanismi» on tällaisessa tapauksessa yksinkertainen, koska löytäjä on välittömästi lunastettavaksi tarjoamista koskevan velvoituksen alainen.¹⁹

Valtiolla on etuosto-oikeus erinäiseen sivistyksellistä arvoa omaavaan omaisuuteen, jota aiotaan luovuttaa määrätynlaisesta julkisluontoisesta sijaintipaikasta. Jos nimittäin tietynlaista kirkossa tai muussa yleisessä rakennuksessa olevaa irtainta omaisuutta, joka ei ole yksityisen tai suvun omistuksessa, on tarkoitus luovuttaa, on tästä ilmoitettava muinaistieteelliselle toimikunnalle, jolla on oikeus se lunastaa.²⁰ Valtionarkistolla on myös oikeus lunastaa kunnallisiin, kirkollisiin tai yksityisluontoihin arkistoihin kuuluvia asiakirjallisiksi muistomerkeiksi katsottavia asiakirjoja, jotka aiotaan luovuttaa, ja on tästä valtionarkistolle ilmoitettava.²¹

Mitä tulee pakkolunastukseen menetelmänä sivistyksellisesti huomattavan omaisuuden suojelemiseksi, on aluksi todettava, että sanaa pakkolunastus käytetään lakikielessä yleensä silloin, kun omaisuuden lunastaminen perustuu johonkin pakkolunastuslakiin. Pakkolunastussäännöksiä on myös muuallakin laissa. Julkisen kulttuuri-intressin tarpeita koskeva pakkolunastussäännös on luonnonsuojelulain 18 §:n 1 momentti, jonka mukaan valtiolla on oikeus suojelualueen muodostamista varten pakkolunastaa kiinteätä omaisuutta sekä pakkolunastustoimin määrätä rajoituksia omistajan oikeuteen käyttää sellaista omaisuutta. Suojelualueen perustaminen voi tarkoittaa luonnon säilyttämistä koskemattomana jollakin alueella sekä luonnonkauniin tai muuten luon-

¹⁸ Vuonna 1684 Ruotsissa annettu julistus sisälsi löydettyjen muinaisesineiden ilmoitusvelvollisuuden ja 1734:n laissa säädettiin »vanhaa rahaa, kultaa, hopeaa, kuparia tahi muuta taidekalua» koskevan löydön tarjoamisesta erinäisin edellytyksin valtion lunastettavaksi.

¹⁹ Ks. *Herlitz*, m.t. s. 70.

²⁰ Ks. muinaismuistoasetuksen 9 § ja asetus muinaisaikuisten muistomerkkien rauhoittamista ja suojelemista koskevasta hallinnosta Ahvenanmaalla 4. 9. 1936, 12 §, jonka mukaan maakuntalautakunnalla on lunastusoikeus ennen valtiota

²¹ Laki julkisista arkistoista 20. 1. 1939 13 §.

tonsa puolesta huomattavan paikan säilyttämistä vastaisuutta varten sellaisenaan taikka jonkin eläin- tai kasvilajin rauhoittamista. Joskin lainsäätäjä on katsonut tarpeelliseksi erityisellä lainsäädännöksellä määrätä, että pakkolunastusta saadaan käyttää niin kuin luonnonsuojelulaissa on edellytetty, ei tämä oikeuta tekemään sellaista johtopäätöstä, että muissa tapauksissa ei saisi käyttää pakkolunastusta esim. kauneusarvojen säilyttämiseksi²² tai muihin sivistyksellisten arvojen säilymistä koskeviin tarkoituksiin. Tätä kantaa tukee sekin, että luonnonsuojelulain 18 § on tarkoitettu yleisen pakkolunastuslain 1 §:n selitykseksi.²³ Käytännössä tultaneen meillä edelleenkin turvautumaan eri suojeluintressien osalta pakkolunastussäännösten antamiseen erikseen säädettyissä laeissa,²⁴ niin kuin luonnonsuojelun osalta on menetelty, vaikka yleisen pakkolunastuslain soveltaminenkin voi tulla kysymykseen. Sen mukaan on pakkolunastuksen edellytyksenä yleinen tarve. Puuttumatta siitä esitettyihin erilaisiin mielipiteisiin, todettakoon, että yleisen tarpeen vaatimaksi on katsottu sitä, mikä on tarpeen julkista hallintotehtävää varten.²⁵ On pidettävä mahdollisena, että valtion kulttuuripoliittisiin hallintotehtäviin saattaa kuulua jonkin sivistyksellisesti erittäin arvokkaan omaisuuden suojelusta huolehtiminen pakkolunastuksella, jos omaisuus on muutoin vaarassa esim. tuhoutua.²⁶

²² Ks. *Onni Talas*, Suomen pakkolunastuslainsäädäntö I, Helsinki 1924, s. 106 ja s. 105 viitteessä 1 mainittua kirjallisuutta, jossa on esitetty, ettei pakkolunastusta voida käyttää, jos tarkoituksena on kauneusarvojen luominen.

²³ Ks. Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 10/1921, s. 39.

²⁴ Ks. Ehdotus Hallituksen esitykseksi Eduskunnalle muinaismuistoja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, Muinaismuistolaki 8 §, Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 1/1960, s. 9 ja Ehdotus Hallituksen esitykseksi Eduskunnalle sivistyshistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelua koskevaksi lainsäädännöksi, Laki sivistyshistoriallisten huomattavien rakennusten suojelusta 22 §, Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 2/1960, s. 13.

²⁵ Ks. *K. J. Ståhlberg*, Suomen hallinto-oikeus, Yleinen osa, Helsinki 1928, s. 418. Vrt. mm. *Meyer—Thiel—Frohberg*, *Enteignung von Grundeigentum*, Berlin 1959, s. 51, (»Auch — — denkmalspflegerische — — Interessen dienen dem Wohl der Allgemeinheit«).

²⁶ Ruotsin 1917 annetun pakkolunastuslain 1 §:n kohta 12 oikeuttaa pakkolunastusta käytettäväksi »för att bevara kulturhistoriskt synnerligen märklig byggnad eller synnerligen märklig fast fornlämning som ej kan tryggas på annat sätt eller bereda erforderligt utrymme däromkring».

Sivistyksellisten arvojen suojelua tarkoittavana pakkolunastussäännöksenä on vielä mainittava rakennuslain 135 §:n 2 momentti, jonka mukaan valtioneuvosto voi antaa kunnalle luvan pakkolunastaa sellaisen alueen, jota sen luonnonkauneuden tai erikoisten luonnonsuhteiden tahi historiallisesti tai taiteellisesti arvokkaiden muistojen, esineiden tai rakennusten takia taikka muusta niihin verrattavasta syystä erityisesti on suojeltava. Pakkolunastus edellyttää tällöin, ettei kaavassa voida antaa sanotun pykälän 1 momentin perusteella edellä tarkoitettua alueen suojelua koskevaa määräystä sen vuoksi, että se on maanomistajalle kohtuuton. Tämä säännös on periaatteellisesti tärkeä sen johdosta, että kunta on oikeutettu huolehtimaan pakkolunastuksin suojelua koskevan kulttuuri-intressien tarpeiden toteuttamisesta.

Edellä kävi selville, että kaavassa voidaan antaa määräyksiä sellaisen alueen suojelusta, jota on erityisesti suojeltava sivistyksellisten arvojen säilymiseksi.²⁷ Kaavamääräyksen toimeenpantavalla suojelulla on huomattava merkitys kaupungeissa ja muualla taaja-asutusalueilla, ja voidaan asemakaavamääräyksiin, joilla järjestellään erityisalueiden käyttöä, sisällyttää luonnonsuojelu- ja muinaismuistoalueiden suojelua tarkoittavia määräyksiä.²⁸

Luonnonsuojelualueen muodostaminen saattaa tarkoittaa myös harvinaisten eläin- ja kasvilajien rauhoittamista. Rauhoitus on lisäksi toteutettavissa luonnonsuojelulain 14 §:n 1 ja 3 momentin säännösten nojalla asetusteilse annettavilla määräyksillä.²⁹ Tällaiset määräykset tiettyjen luonnonosien tai luonnossa esiintyvien kohteiden täydelliseksi rauhoittamiseksi ovat ominaisia luonnonsuojelulle.

Rauhoittamista välittömästi lain nojalla sovelletaan kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Ne on otettu «lain suojelukseen», joten niitä ei saada muuttaa, liikuttaa tahi hävittää.³⁰ Jos maan omistaja taikka muu henkilö haluaa jostakin syystä kajoa kiinteään muinaisjäännökseen, ja

²⁷ Ks. rakennuslain 135 §:n 1 mom.

²⁸ Ks. rakennuslain 36 §:n 1 mom. 7 kohta ja 2 mom.

²⁹ Ks. esim. asetus eräiden harvinaisten kasvien rauhoittamisesta 25. 4. 1952, 1 §. Rauhoitettavista kohteista, kuten villoista eläimistä, ei voida aina käyttää nimitystä omaisuus.

³⁰ Muinaismuistoasetus 1 §, Ahvenanmaan muinaismuistoasetus 5 §.

jäännöksellä harkitaan olevan sitä historiallista arvoa, että se on muuttamatta säilytettävä, muinaisjäännös lunastetaan valtiolle, jolloin sen ehdoton rauhoitus tulee voimaan. Lisäksi on huomattava, että jos kiinteä muinaisjäännös havaitaan yleisessä työssä haitalliseksi eikä sen liikuttamista voida ilman suurta haittaa välttää, on liikuttaminen luovallista.³¹

Sivistyksellisesti arvokas rakennus voidaan saattaa suojelun alaiseksi erityisessä menettelyssä, jossa hallintoviranomainen antaa asiasta päätöksen. Siinä vahvistetaan suojelumääräyksiä sikäli kuin se on välttämätöntä rakennuksen sivistyksellisen arvon säilymiseksi. Tällainen järjestelmä on voimassa Ruotsissa ja päättävä viranomainen on valtionantikvaari.³² Muissakin maissa on sellaista lainsäädäntöä, joka edellyttää erityistä hallintomenettelyä, kun sivistyksellisesti huomattava rakennus saatetaan suojelun alaiseksi.³³ Suomessa ei ole yhtenäistä lainsäädäntöä sanotunlaisten rakennusten suojelusta.³⁴ Luonnonsuojelussa on myös tunnettu sellainen menetelmä, että tietynlainen yksityinen alue tai muu kohde rauhoitetaan omistajan suostumuksetta hallintoviranomaisen, kuten lääninhallituksen päätöksellä.³⁵

Kulttuurimuistomerkkejä, jollaisiin kuuluvat myös sivistyksellisesti huomattavat rakennukset eli ns. rakennusmuistomerkit, suojellaan eräiden maiden lainsäädännöissä rekisteröimällä rakennus tai muistomerkki

³¹ Lainvalmistelukunnan ehdotuksessa muinaismuistolaiksi on edellytetty, ettei julkisen kulttuuri-intressin tarvitse aina väistyä mainitunlaisissa tapauksissa. Lääninhallituksen asiana olisi kussakin tapauksessa päättää muinaistieteellistä toimikuntaa kuultuaan, saadaanko kiinteään muinaisjäännökseen, milloin se tuottaa merkitykseensä verraten kohtuuttoman suurta haittaa, kajota, ja olisi myönteinen päätös alistettava opetusministeriön vahvistettavaksi. Ks. Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 1/1960, s. 9.

³² Ks. Lag om byggnadsminnen 9. 12. 1960.

³³ Ks. mm. Byggnadsminnen, Betänkande med förslag om ökat skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader angivet av byggnadsminnesutredningen, Statens offentliga utredningar 1956: 26, Stockholm, s. 21—37.

³⁴ Lainvalmistelukunnan ehdotuksessa laiksi sivistyshistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta on rakennus, joka entisaikaisen rakennustapansa vuoksi tahi historialliseen tapahtumaan tai jonkun henkilön elämään liittyvänä on sivistyshistoriallisesti erityisen huomattava, saatettavissa lääninhallituksen päätöksellä suojeltavaksi ja olisi päätös alistettava opetusministeriön vahvistettavaksi. Suojelusta päätettäessä annettaisiin erityisiä suojelumääräyksiä. Ks. Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 2/1960, s. 10—11.

³⁵ Ks. Ruotsin luonnonsuojelulain säännöksiä: »Naturminnen», (5—11 §).

viranomaisen toimesta erityiseen luetteloon omaisuuden käyttöä rajoittavien vaikutuksien. Ranskassa rekisteröidään sanotunlaiset rakennukset, joilla on historiallista tai arkkitehtonishistoriallista arvoa, kahteen luokkaan ja ensimmäiseen luokkaan luetaan sellaiset rakennukset, joiden suojelemista yleisen edun katsotaan vaativan.³⁶ Samantapainen rekisteröimisjärjestelmä on Tanskassa,³⁷ missä opetusministeriön asiana on ollut laatia luettelo sivistyksellistä arvoa omaavista rakennuksista, jotka jaetaan kahteen luokkaan. Norjassa kysymyksessä olevat rakennukset rekisteröidään yhteen luokkaan.³⁸ Saksan osavaltioiden lainsäädännöissä kirjaaminen tapahtuu erityiseen muistomerkkikirjaan (Denkmaltbuch).³⁹ Siihen merkittyä rakennusta tai muistomerkkiä, jolla tulee olla yleistä tieteellistä, historiallista tai taiteellista arvoa, ei saada ilman lupaa mm. kunnostaa, muuttaa, hävittää tai siirtää. Myöskin irtaimen omaisuuden rekisteröiminen on eräissä maissa mahdollista ja koskee tämä tavallisesti rekisteröidyssä rakennuksessa olevaa omaisuutta. Luonnonsuojelussa käytetään myös kirjaamismenetelmää. Saksalle ominaisen järjestelmän mukaan siellä pidetään luonnonmuistomerkkeistä ja luonnonsuojelualueista erityistä kirjaa (Naturdenkmaltbuch ja Reichsnaturschutzbuch).

Sivistyksellisesti huomattavan omaisuuden suojelua välillisesti edistävistä säännöksistä on mainittava erityisesti ne, jotka koskevat suojeltavan omaisuuden ns. ympäristösuojaa.⁴⁰ Mahdollisuus ympäristösuojan saamiseen kulttuurihistoriallisesti huomattaville rakennuksille on niitä koskevissa lainsäädännöissä yleensä katsottu tarpeen vaatimaksi⁴¹, ja

³⁶ Loi sur les monuments historiques 1913.

³⁷ Lov om Byggningsfredning vuodelta 1918. Ks. Byggnadsminnesutredningen (SOU 1956: 26) s. 30—31.

³⁸ Lov om Byggningsfredning vuodelta 1920. Muinaisaikaiset ja keskiaikaiset muistomerkit ovat Norjassa rauhoitetut vuonna 1951 annetun muinaismuistolain nojalla ilman rekisteröintiä.

³⁹ Ks. *Justus Wilhelm Hedemann, Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert, Zweiter Teil, Das materielle Bodenrecht*, Berlin 1930, ss. 263 ja 266 sekä mm. Schleswig-Holsteinin Gesetz zum Schutze der Kulturdenkmale 1958.

⁴⁰ Lainvalmistelukunnan ehdotuksessa muinaismuistolaiksi esitetään, että kiinteään muinaisjäännökseen kuuluisi erityinen suoja-alue.

⁴¹ Ks. Ruotsin Lag om byggnadsminnen 9. 12. 1960 2 § ja lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 2/1960 s. 11.

se tarkoittaa tavallisesti suojeltavan rakennuksen ympäristön pitämistä rakennuksen kulttuurihistoriallisen merkityksen edellyttämässä kunnossa. Tämä voidaan saada aikaan samassa järjestyksessä kuin kulloinkin kysymyksessä olevan omaisuuden suojelu.

Rakennuslainsäädännössä on omaksuttu sellainen suojelua välillisesti edistävä periaate, jonka mukaan sen alueen käyttö, jolla suojeltavat kohteet sijaitsevat, on järjestettävä niin, ettei suojelua vaaranneta, mikä jo toisessa yhteydessä edellä kävi ilmi. Lisäksi on viitattava niihin rakennuslainsäädännön määräyksiin, joilla pyritään yleensä suojelemaan sellaisia kohteita, joilla on sivistyksellistä arvoa. Niinpä asemakaavaa laadittaessa on kulttuurimuistomerkkejä sekä kauniita näköaloja ja muita kauneusarvoja mahdollisuuksien mukaan suojeltava ja säilytettävä sekä historiallisesti, kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia mikäli mahdollista suojeltava ja säilytettävä eikä ilman pakottavaa syytä hävitettävä.⁴²

Rikoslaisissa⁴³ ja muissa laeissa olevilla rangaistussäännöksillä on omaisuuden suojeluun vaikuttava merkityksensä, samoin kuin omaisuuden käyttöä koskevilla järjestysmääräyksillä.⁴⁴

Kirkossa tai muussa yleisessä rakennuksessa olevan erinäisen irtaimen omaisuuden sekä kunnallisessa, kirkollisessa tai yksityisluontoisessa arkistossa olevan asiakirjallisen muistomerkin hävittämistä koskeva kielto⁴⁵ on myös omiaan suojelemaan mainitunlaisiin esineisiin liittyviä sivistyksellisiä arvoja.

Omaisuuden suojeluun vaikuttanee niin ikään välillisesti veronhuojennus, jota sovelletaan sellaisiin sivistyksellisesti arvokkaisiin rakennuksiin Ranskassa, jotka on rekisteröity ensi luokkaan kuuluvina.⁴⁶

⁴² Ks. rakennuslain 34 §:n 1 mom. ja rakennusasetuksen 32 §:n 2 mom. 18 kohta.

⁴³ RL 35: 2.

⁴⁴ Ks. luonnonsuojelulain 3 §. Järjestyssäännöt voidaan antaa muullekin kuin valtiolle kuuluvalla alueella.

⁴⁵ Muinaismuistoasetuksen 9 §:n 1 mom. ja laki julkisista arkistoista 13 §.

⁴⁶ Ks. Byggnadsminnesutredningen (SOU 1956: 26) s. 23.

Lisäksi on mainittava, että eräissä maissa voimassa oleva erinäisten taide- ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden maastavienti-kielto osaltaan välillisesti edistää tällaisten esineiden säilymistä.⁴⁷

Niin kuin edellä kävi selville, ovat sivistyksellisesti huomattavan omaisuuden suojelua tarkoittavat menetelmät lainsäädännöissä monenlaatuksia. Välitön suojelu, joka on varsinaista suojelua, perustuu 1. valtion lunastusoikeuksiin, 2. pakkolunastukseen, 3. kaavassa annettaviin määräyksiin, 4. rauhoituslainsäädäntöön, 5. omaisuuden suojeltavaksi saattamista koskevaan erityiseen hallintomenettelyyn sekä 6. rekisteröimis- tai kirjaamisjärjestelmään. Nämä menetelmät edellyttävät vaihtelevaa hallintotoimintaa.⁴⁸ Välillistä suojelua toteutetaan mm. suojeltavan omaisuuden ympäristö- tai sijaintialueen käyttöä koskevin säännöksin sekä suojelua yleensä tai eri tilanteissa edistävillä kielloilla, käs-kyillä ja kehoituksilla. Välillinen suojelu osaltaan täydentää varsinaista suojelua.

Milloin suojelu edellyttää pakkolunastusta tai muuta lunastusta, suoritetaan asianomaisille säädetty korvaus. Suojelutoimenpiteiden johdosta ei muutoin yleensä suoriteta korvausta, mikäli ei ole kysymys sellaisista vahingoista tai haitoista, joiden korvaamisesta on annettu erityisiä säännöksiä tai jotka eivät ole vähäisiä.

Suojelu on eräissä tapauksissa toteutettavissa myös valtion ja yksityisen välisellä sopimuksella⁴⁹ taikka edellyttäen, että asianomainen omistaja on suojelua säädetyllä tavalla hakenut tai antanut siihen suos-

⁴⁷ Ks. Muinaismuistolainsäädännön uusiminen, Komitean mietintö 22. IV. 1950, s. 65—66 ja *Hedemann* m.t. s. 263. Norjassa annettiin v. 1927 laki, joka kieltää kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden sata vuotta vanhojen esineiden maasta viennin ja eräissä maissa, kuten Italiassa ja Kreikassa on annettu vastaavanlaisia säännöksiä.

⁴⁸ Tällöin joudutaan mm. soveltamaan arvo- tai astearvostelua; ks. V. Merikoski, Vapaa harkinta hallinnossa, Vammala 1958, s. 42 ja Hallinto-oikeuden oikeus-suojajärjestelmä I nide, Vammala 1959, s. 54—55.

⁴⁹ Vrt. *Olavi Rytkölä*, Julkisoikeudellinen sopimus, Vammala 1950, mm. s. 86. Tanskassa voi suojeltavan rakennuksen omistaja alistaa rakennuksensa kansallismuseon valvontaan rauhoitettuna muistomerkkinä, jolloin hänelle voidaan antaa avustusta rakennuksen kuntoonpanoa ja ylläpitoa varten.

Kalevi Airaksinen

tumuksensa ja omaisuuden suojeltavaksi saattaminen on muutoin lain mukaan mahdollista.

Omaisuu­den suo­je­lu ei yleensä rajoita omistajalle kuuluvaa oikeudellista määräämisvaltaa, vaan koskee se omistajan fyysillisen käyttö­v­allan rajoittamista omaisuuteensa.